

בעיית מיהו יהודי לפי הרב יוסף קאפח

תקציר

בעקבות רמב"ם – קובע הרב יוסף קאפח ז"ל, שעם ישראל אינו מוגדר על-פי קנה-מידה מהותי (כהצעת ריה"ל, הזוהר, הרב קוק ז"ל, ועוד רבים), אלא על בסיס נאמנותו לתורה, ר"ל התורה אינה מתנת האל לעמו המיוחד, אלא מהווה אתגר להיותו **ממלכת כהנים וגוי קדוש**. הדברים עולים מתוך תשובות הרב קאפח לבן-גוריון (תשי"ח) ומתוך תשובה לפונה אנונימי, אשר התפרסמה רק לאחרונה.

הקדמה

אחד הדברים, אשר קשרו בין ד"ר שלמה חריר ז"ל לביני, הייתה הערצה משותפת לרב יוסף קאפח ז"ל. שלמה הכיר את "מארי" באופן אישי, בעוד שאני הכרתי אותו רק באמצעות חיבוריו, אשר עשו אותו בעיני "הרמב"מיסט" האמיתי ביותר של המאה העשרים.

הרב יוסף בן דוד קאפח נולד בתימן ביי"ב כסלו תרע"ו (1917). אביו נפטר כעבור שנה, ואמו – חמש שנים אחריו. סבו, הרב יחיא קאפח, מייסד תנועת ה"דרדעים"¹, גידל וחינך את הילד, עד שהוא עצמו נפטר בשנת תרצ"א (1931), כשיוסף היה בן 14. הרב יוסף החליף את סבו בנתינת שיעורים, המשך ללמוד תורה, וגם למד צורפות. בשנת תש"ג (1943) עלה ארצה עם רעייתו, הרבנית ברכה קאפח, ולמד בישיבת מרכז הרב. אחרי הכשרה בדיינות במכון הרי פישל – נתמנה לדיין בתש"י (1950).

מילות מפתח: אברהם אבינו; גיור; גר; מיהו יהודי; עובדיה גר-צדק; עם ישראל; הרב קאפח; רמב"ם.

* תודה למר אליעזר ציטרוננבאום על עזרתו.

1. ראו: י' טובי, 'מי חיבר את ספר אמונת ה'?', דעת, מט' (2002), עמ' 87-98.

לימים הצטרף לבית-הדין הרבני הגדול ולמועצת-הרבנות הראשית לישראל. הוא ההדיר ותרגם מערבית לעברית את חיבורי הרמב"ם, רס"ג, רבנו בחיי, ריה"ל ועוד. את מפעלו המונומנטלי, מהדורה חדשה ופירוש ארוך למשנה תורה לרמב"ם – הספיק לסיים לפני פטירתו ביי"ח תמוז תש"ס (2000).² בתשכ"ט (1969) זכה בפרס-ישראל על תרומתו למחשבת-ישראל, וכעבור שלושים שנה זכתה גם רעייתו, הרבנית ברכה, בפרס ישראל על תרומתה לחברה.³

בנוסף לספריו הרבים – השאיר אחריו הרב קאפח מספר רב של תלמידים מסורים: תלמידים אלו מפרסמים כתב-עת המוקדש לתורתו, **מסורה ליוסף**. לאחרונה יצא לאור ספר **שו"ת הריב"ד: שאלות ותשובות לפי סדר המשנה תורה לרמב"ם** (ירושלים תשס"ט).

ברשימה צנועה זו שלי, המוקדשת בחיבה ובהערכה לזכרו היקר של יהודי צנוע וישר זה, אני רוצה לדון בתשובה אחת בקובץ זה, תשובה, המתייחסת לדברים חדים ויוצאי-דופן, שהרב קאפח כתב בשנותיה הראשונות של המדינה, שמסבירה דברים סתומים ב"איגרת-תימן" של הרמב"ם.

מיהו יהודי ?

בשנת 1958 פנה דוד בן-גוריון ל-50 "חכמים יהודים" וביקש את דעתם בעניין הזהות היהודית.⁴ הנושא, שעמד על הפרק, היה רישום ילדים של "נישואי-תערובת, שהוריהם, גם האב וגם האם, רוצים לרשום ילדיהם כיהודים."⁵ "בין ה"חכמים", שאת דעתם ביקש ב"ג לשמוע, היה הרב יוסף קאפח.⁶ תשובתו של הרב קאפח משתרעת על-פני חמישה עמודים (276-280).

בין היתר, הוא כתב:

...שלפי מושגי תורת ישראל אין גזעים שונים בעולם, וכדי לעקור תורה זו – הוכרחה תורתנו להאריך בפרטי-פרטים בתולדות כל באי העולם כדי ליחסם לאב אחד ולאם אחת. לכן אולי יותר נכון לומר, כי המונח 'יהודי' אינו מסמל שבט מסוים, במילים אחרות, אינו מסמל יוצאי ירך אברהם, יצחק ויעקב במונח המצומצם של הביטוי. יודעים אנו, ללא כל ספק, כי במשך כל הדורות נתערבו בהם רבים מהעמים השונים, מאז היותם עוד במצרים וגם ערב רב עלה אִתָּם (שמות יב 38), ואחריהם הגבעונים (יהושע ט), שבסופם נטמעו באומה, והלאה לרבות דורות היותם על אדמתם בימי אדירי מלכי ישראל ויהודה (דברי הימים ב ב 16),⁷ בפרט

2. על מהדורה זו – ראו דבריו של י' בלאו, 'הנוסח המנופה של היד החזקה', **פעמים**, כה (1985), עמ' 146-147.
3. לפרטים נוספים על חייו – עיינו א' לוי, **הולך תמים**, ירושלים תשס"ג. הן מנקודת-מבט אקדמית והן מנקודת-מבט אישית – כדאי לעיין במאמרו של: Y.T. Langermann, 'Mori Yusuf: Rav Yosef Kafah (Qafih) (1917-2000)', **Aleph**, I (2001), pp. 333-340.
4. ראו: א' בן-רפאל, **זהויות יהודיות: תשובות חכמי ישראל לבן-גוריון**, קרית שדה בוקר תשס"א. מכתבו של ב"ג מופיע בעמ' 141-139.
5. בן-רפאל (שם), עמ' 139.
6. בין הנשאלים – רבנים (למשל, הרב הרצוג, הרב שלמה זיון, הרבי מלובביץ', הרב יחיאל-יעקב ויינברג), ראשי-ישיבה בעולם החרדי (כולל הרב כהנמן והרב אהרון קוטלר), ובעולם הציוני (למשל, הרב יוסף-דוב הלוי סולובייצ'יק), פרופסורים (למשל, א"א אורבך, ש"ה ברגמן, ע"א סימון), שופטים (למשל, חיים כהן), הוגים (כולל ישעיהו ברלין וא"י השל), אנשי-ספר (למשל, ש' שלום), ועוד הרבה אחרים וטובים.
7. וְיִסְפַּד שְׁלֹמֹה כָּל הָאֲנָשִׁים הַגִּידִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחֲרַי הַסֵּפֶר, אֲשֶׁר סִפְּרָם דָּוִד אָבִיו, וַיִּמְצְאוּ מָאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשָׁת

שנתון "yle" – תשע"א – כרך ט"ז

בדורות פזור האומה וגלותה בין העמים השונים ללא כל הבדל בין מזרח למערב, צפון לדרום, תמיד הייתה תנועה ותנועה דו-סטריט... כידוע לכל מי שיש לו מושגים בתהפוכות סדר הדורות, וְלוֹ קלושים ביותר, אם רק ברצונו לראות את האמת כמות שהיא. נכון, שישנם אגדות, האומרות שכל הגרים הגרורים – סופם להתנפות ולצאת חזרה למקור מחצבתם בדור זה או אחר, ומשל עממי ידוע הוא אצלנו בתימן... "כל מי שהוא מהם – חוזר אליהם", ברם אין לתלות אמת לאמיתה באגדות ומשלי-עם.⁸

עדים אנו כאן לתפיסה עצמאית, אמיצה ונדירה. הרב קאפח מתייחס ברצינות תהומית לקביעה המקראית, שכל בני האדם נבראו בצלם אלוקים ושכולנו צאצאים שווי-ערך של אדם הראשון (ושל חוה) ושל נח (ואשתו). ה"משפחולוגיה" הכאילו-מייגעת בספר בראשית משרתת מטרה דתית-מוסרית: הדגשת העובדה, שכולנו מתייחסים "לאב אחד ולאם אחת".

אלו דברים, שקשה להתווכח אתם; ברם, ישנם הרבה יהודים, אשר יוסיפו על דברי הרב קאפח ויטענו בתוקף, שבכל זאת משהו מייחד את עם ישראל והופך את היהודי כמות-שהוא ל"שווה" יותר מהנכרי בעיני הקב"ה.

לעומתו, הרב קאפח אינו מסתפק בדברים שציטטתי: הוא ממשיך וקובע, שאין עם יהודי במובן השבטי-ביולוגי של המלה, כאילו יש מטען גנטי משותף, שאברהם, יצחק ויעקב הורישו לצאצאיהם. כנסת-ישראל כוללת הרבה מאד אנשים, שאין להם ייחוס גנטי לאבות בכלל. הרב קאפח, "שיש לו מושגים בתהפוכות סדר הדורות" ובהחלט רואה "את האמת כמות שהיא" – יודע את זה היטב, וגם יודע, שאלף אלפי אלפים וריבוא רבבות מאומות-העולם הם צאצאים של האבות.⁹

בהמשך דבריו (עמ' 278) מגדיר הרב קאפח את המונח "יהודי" כ"לאום, שהתהווה על-ידי דת מסוימת..." היהודי, אם כן, מוגדר על-ידי התורה,¹⁰ ולא על-ידי איזו תכונה פנימית, שמבדילה בינו לבין שאר האנושות. אנו עדים פה לעמדה שונה ב-180 מעלות מזו הננקטת על-ידי רוב הוגי ישראל מאז ימיו של ר' יהודה הלוי ועד ימינו.

מה מביא את הרב קאפח לאמץ עמדה "מוזרה" זו?

התשובה פשוטה: הרמב"ם, מבין כל הוגי-הדעות בישראל היה הרמב"ם האוניברסליסט ביותר: בעיניו בני-אדם הם בני-אדם, פשוטו – כמשמעו. אין הבדל בין יהודי לנכרי ברמת ה"קמרה", אלא רק ברמת ה"תכנה".¹¹ במילים פשוטות: ליהודי בור אין שום עדיפות בעיני הרמב"ם על גוי ישר ומשכיל.¹²

אֲלֶפֶים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת.

8. בן-רפאל (לעיל הערה 4), עמ' 276. תשובה זו של הרב קאפח הודפסה שנית בכתבים, ב, בעריכת י' טובי, ירושלים תשמ"ט, עמ' 1091-1087.

9. לפי חוקרים מסוימים, זה כולל את הפלסטינים של היום. ראו:

J. Parkes, *Whose Land? A History of the Peoples of Palestine*, Harmondsworth 1970.

10. הדבר מזכיר את דבריו הידועים של רס"ג: "כי אומתנו איננה אומה כי אם בתורתיה". ראו: *ספר אמונות ודעות*, ירושלים תשל"ב, מאמר ג, פרק ז.

11. ראו: D. J. Lasker, 'Proselyte Judaism, Christianity, and Islam in the Thought of Judah Halevi', *Jewish Quarterly Review*, 81 (1990), pp. 75-91.

12. לדיון – עיינו: M. Kellner, *Maimonides Confrontation with Mysticism*, Oxford 2006.

עמדה זו של הרמב"ם לא התקבלה בקלות על-ידי קוראיו משך הדורות,¹³ ורבים חיפשו דרכים להוכיח, שהרמב"ם לא סטה סטייה כה גדולה מההשקפה המקובלת.¹⁴ כפי שהרמב"ם עצמו קבע, "אין דרכי הביאור נעולים בפנינו ולא נמנעים ממנו" (מו"נ ב, כה – תרגומו של הרב קאפח), וב-800 השנים שחלפו, מאז נפטר הרמב"ם – ניסו רבים וטובים לבאר את דבריו באופן שהם יתאימו למקובל.¹⁵ אחד הטקסטים החביבים ביותר על אלו שרצו "לגיייר" את הרמב"ם ו"להחזיר אותו ליהדות" (בעיניהם!) נמצא באגרת תימן של הרמב"ם:

ולכן השענו אחינו על המקראות הללו, אשר דבריהם אמת, ואל יבְּהִלּוּכְם תכיפות השמדות ותקיפות הידים עלינו וחולשת דברתינו, לפי שכל זה ניסיון וזקוק, כדי שלא יחזיק בדת ולא ישאר בו כי אם החסידים היראים מזרע יעקב, הזרע הטהור הנקי, אשר עליהם נאמר [וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' – יִמְלֹט, כִּי בְּהָר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה, כְּאֲשֶׁר אָמַר ה'] וּבְשָׂרֵי־יָדַי אֲשֶׁר ה' קָרָא (יואל ג 5). הרי באר שהם אחדים, והם האנשים,¹⁶ אשר עמדו אבותיהם על הר סיני ושמעו הדיבור מפי הגבורה, והרימו ימינם לברית ה'. ... וכבר הבטיח ה' יתעלה – ודי בהבטחתו — והודיענו, שכל מי שעמד במעמד הר סיני מאמתים [ו]מאמינים בנבואת משה רבנו ובכל מה שבא על ידו הם ובניהם ובני-בניהם לדורות-עולם. ... ולפיכך ידע כל מי שסטה מדתו זה, שניתן באותו המעמד הגדול, שאינו מזרע אותם האנשים, וכך אומרים ע"ה במפקקים בשליחות: "לא עמדו אבותיו על הר סיני."¹⁷ יציל אותנו ה' ואתכם מן הפקפוק, וירחיק ממנו ומכם את הטעות והשיבוש, המביאים לידי כך והמכשילים בו.¹⁸

כאן, כנראה, מבחין הרמב"ם בין שני סוגים של בני אדם: יהודים אמיתיים, זרע אלו שאבותיהם עמדו על הר סיני, וכל השאר, יהודים (לכאורה, אך לא באמת) וגויים, שמתברר שאינם מזרע אלו שאבותיהם עמדו על הר סיני. מזה אפשר להסיק בקלות, שלפי הרמב"ם היהודים (האמיתיים) באמת מובדלים משאר בני האדם, ושההבדל ביניהם נעוץ בזה שיהודי (אמיתי) מְאָמַת ומאמין בנבואת משה רבנו עליו השלום, לא סוטה מדתו של מרע"ה, ולא מפקפק בשליחותו.

על הטקסט הזה נשאל הרב קאפח שאלה (לא מהזווית, המעניינת אותי פה, אבל תשובתו בהחלט דנה בענייננו) כדלקמן (שו"ת הריב"ד, עמ' לח):

13. דוגמה אחת ומאלפת: דברי הפרשן שם טוב בן יוסף אבן שם טוב על מורה נבוכים ג, נא: "אמר שם טוב: רבים מהחכמים הרבנים אמרו, כי זה הפירק לא קָתְבוּ הרב, ואם כתבו, צריך גניזה, והיותר ראוי לו – השרפה, כי איך אמר, כי היודעים הדברים הטבעיים הם במדרגה גדולה מהעוסקים בדת, וכל שכן כי אמר עליהם, שהם עם המלך בחצר הפנימית. אם כן הפילוסופים, העוסקים בטבעיות ובאלהיות – יש להם מדרגה יותר גדולה מהעוסקים בתורה."
14. לדיון ב"הוכחות" אלו – עיינו בספרי המוזכר לעיל (הערה 12). עמ' 250-264.
15. בימינו, הפרשן הרציני ביותר אשר נוקט גישה זו הוא הרב יצחק שילת שליט"א – בהערות לתרגומו המופתיים לכתבי הרמב"ם. לדיון, ראו: מ' קלנר, "פארטיטישט און פארבעסערט": הערות על 'תיקונים' מגמתיים בכתבי הרמב"ם, ב' איש שלום (עורך). **בדרכי שלום: עיונים בהגות יהודית מוגשים לשלום רוזנברג**, ירושלים תשס"ז, עמ' 255-263.
16. הרב קאפח מציע כתרגום חלופי: "בני-אדם".
17. נדרים כ ע"א: "אחרים אומרים: כל אדם המתבייש – לא במהרה הוא חוטא, ומי שאין לו בושת פנים – בידוע, שלא עמדו אבותיו על הר סיני."
18. משה בן מימון, **אגרות: מקור ותרגום**, תרגם ל' קאפח, ירושלים תשל"ב, עמ' כז.

שאלה: ראיתי לחכם, אחד שהקשה על רבנו הרמב"ם ממה שכתב באיגרת-תימן (עמ' כז), וז"ל: "ולפיכך ידע כל מי שסטה מדתו זה שניתן באותו המעמד הגדול, שאינו מזרע אותם האנשים, וכך אומרים ע"ה במפקקים בשליחות: "לא עמדו אבותינו על הר סיני." יציל אותנו ה' ואתכם מן הפקפוק... עכ"ל.

ובירושלמי סנהדרין (פרק י, הלכה א, דף נ ע"א) – "רב אמר: קרח אפיקרסי היה. מה עשה? ... באותה שעה אמר קרח: אין תורה מן השמים, ולא משה – נביא, ולא אהרון – כהן" עכ"ל. וכן בחיבורו כתב ברמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ח, הלכה א'): "כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ."¹⁹ והנה לפי מה שכתב הרמב"ם באיגרת תימן, הרי לא תיתכן כפירה אצל העומדים על הר סיני, ואיך זה כפרו קרח ועדתו?

נראה, שהתמימות בשאלה הזו עוררה את זעמו של הרב קאפח, כפי שנראה מתשובתו הקצרה:

תשובה: ... כלום עלתה על לב לומר, שלא היו מעולם כופרים בישראל? ... וכוונת רבנו, שאיש כזה אינו מבני אותם שעמדו על הר סיני בדת ובדעה, וראה תשובת רבנו לר' עובדיה הגר, הוצאת מקיצי נרדמים, סי' רצ"ג. ויש עוד יותר מפורש בדברי רבנו, אלא שאיני זוכר כעת, ואין לי זמן לחפש.

הדבר ראשון שעושה הרב קאפח בתשובתו, הוא להבהיר, שאי-אפשר לייחס לרמב"ם את העמדה "שלא היו מעולם כופרים בישראל" (האמיתית). הדבר השני שהוא עושה הוא להפוך את ענין העמידה על הר סיני לנושא אידאולוגי ("בדת ובדעה"), ולא לנושא "משפחולוגי".

הדבר השלישי והכי חשוב לענייננו, מסביר הרב קאפח, הוא, שאת דברי הרמב"ם באיגרת תימן יש לקרוא לאור מקבץ התשובות שלו לר' עובדיה גר-צדק.

ומה כתוב במכתבים אלו?

אברהם אבינו

הרמב"ם קיבל שאלה מגר-צדק בשם עובדיה:

האם הוא רשאי לומר בתפילתו "אלוהינו ואלוהי אבותינו" או "שהנחלת את אבותינו" בברכת המזון, אף שאבותיו הביולוגיים לא היו יהודים, והקב"ה לא היה האלוהים שלהם, והם לא זכו לנחלה בארץ ישראל?

19. משה בן מימון, הלכות יסודי התורה, פרק ח הלכה א:

משה רבנו – לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות – יש בלבו דופי, שאפשר, שיעשה האות בלט וכשוף, אלא כל האותות, שעשה משה במדבר, לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה: היה צריך להשקיע את המצריים – קרע את הים והצילין בתוכו; צרכנו למזון – הוריד לנו את המן, צמאו – בקע להן את האבן, כפרו בו עדת קרח – בלעה אותן הארץ, וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני, שעניינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר, האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו, ואנו שומעים: משה, משה, לך אמור להן כך וכך. וכן הוא אומר: פנים בפנים דבר ה' עמכם (דב' ה 4), ונאמר: לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת (שם שם 3).

ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו, שהיא אמת שאין בו דופי? שנאמר: הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם כך יאמינו לעולם (שמות יט 9). מכלל, שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות, שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות, שיש אחריה הרהור ומחשבה.

הרמב"ם פותח את תשובתו במילים הנלהבות האלו: ²⁰

"אמר משה ב"ר מימון, מבני גלות ירושלים אשר בספרד: הגיע אלינו שאלות מרנא ורבנא, עובדיה המשכיל המבין גר-הצדק, ישלם ה' פעלו, ותהי משכרתו שלמה מעם ה' אלקי ישראל, אשר בא לחסות תחת כנפיו."

הרמב"ם פוסק נחרצות שעל השואל לומר את נוסח התפילה **המקובל**, והוא מנמק את דעתו: ועיקר הדבר, שאברהם אבינו הוא שלימד כל העם והשכילים, והודיעם דת האמת וייחודו של הקב"ה, ובעט בעבודה זרה והפר עבודתה, והכניס רבים תחת כנפי השכינה וְלִמְדָם וְהוֹרָם, וצוה בניו ובני-ביתו לשמור דרך ה', כמו שכתוב בתורה: כִּי יִדְעֵתִי, לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, וְשָׁמְרוּ דְרָכַי ה' וגו' [לְעִשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט – לְמַעַן הִבִּיֵא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דָּבַר עֲלָיו] (בראשית יח 19). לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות, וכל המיוחד שמו של הקב"ה כמו שהוא כתוב בתורה – תלמידיו של אברהם אבינו ע"ה ובני-ביתו הם כולם, והוא החזיר אותם למוטב. כשם שהחזיר אנשי דורו בפיו ובלמודו, כך החזיר כל העתידים להתגייר בצִנְיָתוֹ, שצוה את בניו ואת בני ביתו אחריו. נמצא אברהם אבינו אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו, ואב לתלמידיו, וכל גר שיתגייר.

אברהם אבינו משמש פה אב לשלושה מעגלי התייחסות: זרעו הכשרים ההולכים בדרכיו, ²¹ תלמידיו, וכל גר שיתגייר. ²² מכאן, שלאברהם אבינו ישנם תלמידים, שאינם מזרעו ואינם גרים. משתמע, שהם תלמידים גויים, ואף לגביהם הוא נחשב כאב.

הרמב"ם פתח את תשובתו בשבחים, וחותם אותה בנימה דומה: "ואל יהא ייחוסך קל בעיניך: אם אנו מתייחסים לאברהם יצחק ויעקב, אתה מתייחס למי שאמר והיה העולם. וכך מפורש בישיעה (מד 5): זֶה יֹאמֵר: לַה' אֲנִי, וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם יְעֻקֵּב, [וְזֶה יִכְתֹּב יְדוֹ לַה', וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְתֹּב]."

וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְתֹּב – גם ר' עובדיה גר-צדק, אף-על-פי שאבותיו לא עמדו על הר סיני.

נראה, שהרב קאפח (וגם הרמב"ם) מסכימים עם ידידי, מר חיים שחל, אשר העיר באחד מהשיעורים שלי, שבפסוק: דָּבַר אֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֶמְרָת אֱלֹהִים: קְדָשִׁים תִּהְיוּ, כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (ויקרא יט 2) – אפשר לקרוא את הביטוי קְדָשִׁים תִּהְיוּ בלשון עתיד (כהבטחה

20. מהדורת בלאו, סימן רצ"ג. לדין על הנוסח – ראו מאמרי המוזכר בהערה 15.

לדין מרתק על תוכן התשובה – ראו פרק א' מתוך:

J. Diamond, *Converts, Heretics, and Lepers: Maimonides and the Outsider*. Notre Dame 2007.

21. ודוק: הרמב"ם מרמז, שצאצא של אברהם, שאינו כשר ואינו הולך בדרכו (ואולי הם היינו-הך?) – מאבד את ייחוסו לאברהם אבינו. עמדה זו מקבלת ביטוי חריף בסיומת לי"ג העיקרים (בתרגום הרב קאפח): 'וכאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמיתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהבו ולחמול עליו וכל מה שצוה ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחוה, ואפילו עשה מה שיכול להיות מן העבירות מחמת תאוות והתגברות יצרו הרע, הרי הוא נענש לפי גודל מריו, ויש לו חלק (לעוה"ב), והוא מפורשני ישראל. וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות, הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנא[א]תו ולהשמידו, ועליו הוא אומר (תהילים קלט 21): "הָלוֹא מִשְׁנֵאִיךָ ה' אֲשֶׁנָּא, [וּבִתְקוּמָיִךָ אֶתְקוּשְׁטִי]".

לדין מקיף במובאה זו – ראו ספרי: מ' קלנר, *תורת העיקרים בפילוסופיה היהודית בימי הביניים*, ירושלים 1991, פרק א'. בהקשר אחר דן הרמב"ם בסוג אחר של זרע לא כשר של אברהם, דהיינו בני קטורה. ראו: הלכות מלכים, פרק י', הלכות ז-ח.

22. אין סיבה לחשוב, שהרמב"ם הבין כפשוטו את המאמר של חז"ל (שבועות לט ע"א), שלפיו "גרים העתידים להתגייר – עמדו על הר סיני". עד כמה שהמחשב שלי הצליח לגלות, מאמר זה אינו מוזכר ע"י הרמב"ם אפילו פעם אחת; ויותר חשוב, הבנה פשוטה של המאמר נוגדת את תורת הנפש של הרמב"ם (ראו פרק ב' מתוך ספרי:

M. Kellner, *Maimonides on Judaism and the Jewish People*, Albany 1991).

אלוקית) או בלשון ציווי (כאתגר אלוקי), ושנכון להבין את המילים בלשון ציווי. עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מוגדרת, לא על בסיס ייחוס גנטי משותף ("כל מי שיש לו מושגים בתהפוכות סדר הדורות" יודע, שאין באמת בסיס כזה במציאות), אלא על בסיס מחויבות לתורה.

סיום

אני מבקש לסיים רשימה קצרה זו בסיפור:

פעם אחת לימדתי קורס מבוא לדת היהודית באוניברסיטה יוקרתית בארה"ב. באופן פעיל מאד השתתפו בקורס שתי סטודנטיות, ידידות, ששתיהן היו בנות של כמרים בפטיסטיים. כשלימדתי על נושא הגיור, שתיהן קפצו ושאלו בהפתעה גמורה:

"But how can you choose to be chosen?"

זאת שאלה טובה מאד לכל מי שחולק על הקב"ה, על הרמב"ם, ועל הרב קאפח וחושב, שיהדות היא מתנה מן השמים, ולא אתגר.

